

אבידן של מלים ושל פחד

מאת דוד פישלוב

עילת כלפיו תחבולות רטוריות מסועפות; זורקת לו "פתיגות" וטוענת כלפי עצמת את הטענות החרי" סות ביותר העלולות להתעורר אצל קורא תשרן, על מנת לנסות לעקר ולהפריך אותן בחשבון אחרון. או בניסוחו של אבידן עצמו (כמובן), והפעם מספר שיריו הקודם, "שירים שימושיים":

ואין זה מן הנמנע, כי / אבידן מעניין במודע כלקוח הזיור / והמסתווין, ולז'רק כדי לתקוף אותו / באותן נקודות, בהן לא טייע לו אבידן / מלהחזילה להתגונן מפני אבידן. אבל אבידן אינו רק משורר מרוחק המודע למלאכה עשית השיר, לאמנת השכנוע וההטעיה. אבידן הוא גם אשף לשוני המשעשע, לש, מפרק, מצרף, טענות ויוצר בוויטואוזיות ולהטטנות מר" שימים בלשון המשרתת אותו במלאכתו השירית. (תחבולת התיברמלים למשל, שנהפכה כמעט לסמל המסחרי של אבידן). כישרון לשוני זה מהווה את אחד ממקורות הכוח של שירתו אם כי לעתים הוא נתפך גם לעקביאליט של סמפרו התרש דומני שחשק גדל ונהפך לכריזמל שלמה.

הכישרון המילולי הנדיר והחדשן מצליח לא פעם לדחוק את עצמו לשתי פינות. אחת תבינה ומשע" שעה — השגייה קצת פחות. עם זאת, ברגעים הטובים" מתקיים מפגש מבורך בין שתי הנסיות ואנו זוכים לקרוא שוב שירים שכל התשבחות המוסי" צות על כריכת הספר יאות להם. אם להשתמש בדיחה המסמאסי של הכותרת הרי לעתים אבידן נדחק לקוטב של "המלים" ולעתים לקוטב של "הפחד", והמפגש המבורך מתרחש כאשר אבידן של מלים הוא אבידן של פחד.

הנטייה הראשונה היא אם כך לעבר הצד המשועשע והמשעשע של המלים, המהווה משחק מהנה מפני עצמו. כאן אנו פוגשים במיכתמים ובהברקות מילוליות כמו:

"איפה לתוריד אותך? / איפה להוריד אותך / אחרי שארים אותך?" או: "הנשיכה היא המשך הנפיתה / באמצעים אחרים" או: "המך עלינו / שננרם לך / לפמך על עצמך" או התברקה המשתמשת באספקט הטייגרפי של השירה:

- * דוד אבידן, תישדורות מלווייןריגול, שירים, תישדורות, מיסמכים, הוצאת א. לויאפשטיין — מודן, 1978.
  - * דוד אבידן, שירי מלחמה ומחאה, הוצאת א. לויאפשטיין, מודן, 1976.
  - * דוד אבידן, שירים עקרוניים, עכשיו / מודן, 1978.
- David Avidan, Cryptogrammes D'un Telestar, Poems, Transmissions, Documents. Traduit de l'hebreu par Michel Eckhard. Editions Hul, 1978.

את הכותרת לרשימה בחרתי בגלל שורה מתוך ה"תישדורת" השנייה בספרו החדש של דוד אבידן, "תישדורות מלווייןריגול". לעתים, תוך כדי הקריאה עלה בי סיחוי להשתמש בציטוט נוספות מתוך הספר, ולקבצן לכדי רשימה קצרה לקומפקטית. גדושה כמובן בהברקות אבידניות טיפוסיות, למשל: השורות שלהלן כמו אלה שלפניהן / אינן אלא לקט מקרי / של פתקים רעיונות הקל" שות / בתקופה של שנתיים ויותר // (...) אפילו הרזוחים בין הבתים / אינם אלא ניהוש מאולתר // בירור שזה מקשה מאד / על מבקרים וחוקריספרות.

נטו, אין ספק שזה מקשה על מבקרים וחוקרי ספרות. אבל ישנם דברים נוספים המקשים לא רק על מבקרים וחוקרים אלא גם על אותבי שירה טובה, בייחוד על אלה האוחבים את שירתו הטובה של אבידן. וגם בקשר לזה יש לאבידן משהו להעיר:

אנשים אוהבים את שירי הקודמים אני יודע / אני אוהב אנשים עתידים אנשים יודי" עים / לא לחפש בהתקוק הזה עקבות קודמים.

די בשתי דוגמאות מקרות אלו כדי לרמוז שלפנינו שירה מתוחכמת מאד, מודעת למלאכת השיר, מנהלת דרישה עם הקורא הפוטנציאלי ומפ" של השירה:

ינד סטריאו

אוהב את אמא אוהב את אמא. בכל הדוגמאות הללו, ובעשרות רבות של מקרים נוספים, אנו מוצאים את שבירתו של אישה ביטוי מוכר ושגור בשפה, שבירה, היוצרת עליידי תוספת פרטים או החלפת איברים או פיתוח, לוגי" של הביטוי המקומי (והאמצעים מרובים) — את האפקט הקומי המשעשע. מתוך השפע הרב של מגנוני השבירהיצירה, בולטת הנטייה להשתמש בתחבולת היפוך מסויימת: לקחת ביטוי לשוני רגיל, והפיכת גושא הפעולה למקבל הפעולה, הפעיל לסביל או הגושא לגשוא (או להיפך):

מה ערף: / לבזבו זמן / או להיות מבוזבו על ידו? או: אני לא חי בשירה / השירה חיה ממני.

כאשר תחבולה זו הצטרפת כמובן לנטייה לציי דופים פאראדוקסאליים, המשמישים את הקרקע מתחת לרגליהם:

הטיקר להיות בלתי־תלוי / בלתי תלוי ובלתי זקוק (...) לא זקוק לשים דבר / גם לא לאי־הזקיקות הנזיל.

צירופים כאלה, שמופעים ברמות הפשטה ותיח" כים שונות, יוצרים לעתים את התחושה של מעגלי יות, של הסתרבות מושגית משועשעת סביב הזנב של עצמה.

תחושת מעגליות זו מוגברת עליידי מה שניתן לכנות כמדיניות הנא"פ הפואטית של אבידן, שתמי ציתה: שני צעדים קדימה, צעד אחד אחורה. אבל לא פעם דומה שאיננו מתקדמים כלל אלא נבגסים לסחרור מעגלי:

מה שקורה באוגוסט קורה באוגוסט / מה שקורה בספטמבר קורה בספטמבר / עכשיו ספטמבר ויטומדבר לא קורה / עכשיו ספטמבר ואסור להכות לאוקטובר.

כשאת יוצאת מהבית את יוצאת מהמשפחה / כשאת יוצאת מהמשפחה את יוצאת מה" אומה / כשאת יוצאת מהאומה את יוצאת מהעולם / כשאת יוצאת מהעולם את נחפפת לציפור.

נקודה זו מעבירה אותנו הישר אל הפינה השנייה, הפחות סימפאטית ופחות משעשעת, שאליה דוחק לעתים אבידן את כשרונו ויכולתו השיריים. אם את הנטייה הראשונה ניתן לראות כקוטב של "המלים", של השעשוע במלים, המורכב ממיכתמים, חידודים ובהברקות, הרי את הנטייה השנייה ניתן לכנות קוטב "הפחד", או ליתר דיוק" הנסיונות המכניסי־המסחררים להתחמק מן הפחד, להפחיד את הפחד". כאן אנו מוצאים את התיסחות המורה אל המיבנים המעגליים, הספיראליים, אל ההנחות המת" הפכות והפאראדוקסים הקצביים, המותירים לא פעם תחושה טפלה:

למשל: הרבר היחיד המעניין כמובן / הוא חזק הכובד / הרבר היחיד המעניין במחיקה / היא המחיקה / מה שמעניין אותי בנידון זה משהו / משהו תמיד עניין אותי בעניין כלשהו / ואני מחכה לעניין האחר כבת אחת / כל הרברים הטובים קורים לאט ומחר.

או בטקסט הנקרא "קונצפץ": כבר פענתי מהי דמנרות שונות (ומה לא טענתי כהורטנויות שונות),

כי התועד הכפיתיו של הידותיהשיבה הוא קיללת האגרעות היוצרת (...) אני משטיע טענה זו כלא פחות ולא יותר מאשר מפעל לייצור מלכודות" ניסוח. תמליל זה עצמו הוא אחד מניצירותי. וכך זה במשך עוד ועוד עד שלעתים אני נזכר, בלי הדוה (ובהסכמה חלקית בלבד) בשיר התקפה נקב שכתב מנחם בן הנקרא "לדוד אבידן" ושבו מופיעות שורות כמו: "אכל כתבך בפרוזה / כבר הפכו / למילמול סניווכרני / מסיים" (מתוך הספר "הים פלחים שקופים").

מעניין אגב לראות כיצד ההיסחפות אל המלים והמבנים הספיראליים הטבטאת את היאוש מיכולתן ומכוון של המלים יכולה מצד אחד ללבוש את המעטה המייגע הנזיל, ומצד שני, ב"רגעים הטובים" אותה אינסואיציה מצליחה להתבטא באופן תמציתי חד ומזהיר כמו באחד משירי המפורסמים הראשר בים "יפוי כח":

השירים, קדקס, אינם נגלים אלא את הנחן להאמר במלים, ולכן את עצמם מלאקצוק מפילים אל הים הגדול, וְשם נגלים עולים ויורדים, יורדים ועולים.

במסגרת הקוטב של "הפחד", של הבריתה ממנו אל ההסתחררות המילולית, ניתן לבחון גם את אבידן "איש העתיד", לגבי העתיד הוא ערך עליון ובולו "מחוויות" שאלות קיומיות ומוסריות. די מפתיע לגלות את הדמיון הרב בין ההתרפקות אל העתיד המיוחל, אל הקצב, המהירות, המיכון וכך — ובין ההרפקיות על "עבר מושלם" בגישות נוסטאלגיות ורומאנטיות מסויימות. בשני המקרים יש היצמדות אל אספקטים מצועצעים של העבר או העתיד, שא" ליהם מתנגעים או שואפים, בצד בריחה מההווה" דות כואבת עם הווה מורכב. העתיד כשלעצמו הוא ערך ואבידן כמובן הוא נציגו של עתיד זה עלי אדמות, המרחף אי שם בגבהים ובתדירות מחשבי הים מסחררים, תוך שהוא שולח לנו תישדורות מלווייני.

נו טוב, לעתים זה משעשע, מה גם ש"כל המהומה הגדולה נבלחים / למי שמתב שיר או שניים", כפי שכותב אבידן עצמו. ואם יותר לי להוסיף הרי מדובר בהרבה יותר משיר או שניים, ובשירים טובים.

הנסיון לשרטט את שני הקטבים, זה של השע" שוע הלשוני וזה של הבריות המתחכמות והמייגעות לעתים, קוטב "המלים" וקוטב "הפחד", בא כדי להר" אות שעיקר כוחו של אבידן — בספר החדש של" פנינו כמו בספריו הקודמים וכמו באוספים החדשים — הוא ביכולת הנדירה למוג את שני הקטבים. באופן פאראדוקסאלי ניתן לראות גם את השורות שבהן הוא מכריז: "אבידן של מלים זה לא אבידן של פחד / אבידן של פחד זה לא אבידן של מלים" דווקא כדוגמה מובהקת של מיוזג כזה, שבו אבידן של מלים הוא אבידן של פחד; התחבולות הלשוניות והקצביות הרחמית מיימים יחסי גומלין משלימים עם השיפתן המדוייקת של חוויות, תחושות, התבונ" ניות, כן, גם של פחד וכאב.

מאפיינים שונים של שירתו, המתגלים בנידודם כמובנים, כמבריקים אך ריקים מחויה אנושית, מצטרפים לפתע למכלול שבו נעלמת התחושה הטפלה ובו מצליח שוב אבידן ל"דייק עד כאב". השיר "תיכון חובה 1973 / מחורר סיום" הוא אחת הדוג" מאות לביחו של אבידן (להלן שלושת הבתים הראשונים):

איש צעיר גומר בְּגֵרוֹת הוֹלֵךְ לְהִנָּק
לא בוער לו בִּינְתִים לא אוהב לְהִתְק
אין לו מִים בְּבָרְכִים
אין לו סִיד בְּמַרְפָּקִים
הוא יִקְיָה בֵּין הַמְּכִים וְהַמְּכִים

איש צעיר גומר בְּגֵרוֹת הוֹלֵךְ לְהִנָּק
אין לו רִחַשׁ בְּאֲזָנִים עוֹרְחוֹף עוֹד לא פָּקַע
אין לו פִּיחַ בְּעֵינָים
אין לו דָם עַל הַקְּנָדִים
הוא הֵנֵךְ לְקִיּוֹת אֲדוֹן בֵּין עֲבָדִים

איש צעיר גומר בְּגֵרוֹת הוֹלֵךְ לֹא לְחֹד
יש לו דָּאָר כֵּל יוֹמִים וְשָׁעֵר אֶרְכָּשְׁחֹד
הִבְרָה בְּגִבְעָתִים
הִבְרִים בְּפִלְמָתִים
הוא שָׁךְ לְעַם הַשְּׂכִים

את המפגש המכורך ניתן למצוא בשירים נוספים בספר שלפנינו (נזכיר למשל את הרצפים של "בטחונות" וכמובן "עשר תשדורות מלווייןריגול" או השיר הפותח את הספר, "מגת־קרב"). אבל הת" חושה הבסיסית היא שאיננו פוגשים די את אבידן של מלים שהוא אבידן של פחד. הסיבה לכך נעוצה כנראה במודל מטעם ה"אני העורך" של המשורר: פחות מדי ניסוי ויותר מדי ביטחון שכל מה שנכתב, מליחה תוקתק, ראוי לפרסום.

בראיון לדבר השבוע" לפני כמה שבועות (2 ביוני 1978) אמר אבידן: "לא שווה להשקיע בספר חמש שנים, אני לא מתכוון לומר שלא צריך לכתוב אותו. פשוט, צריך לבצע אותו בהמישה חדשים, או — אם רק אפשר — בהמישה שבועות. חבילת הספרים האלה (פלוס אחד בצרפתית) בוצעה כולה, מלבד חלק מהכתיבה בששה שבועות (...). אני רואה בזה הישג: הצפיפות המהירות שבתופעתם מעניקים להם פוטנציאל מסחרי, וגם מעבר לזה". ייתכן שאבידן צודק בקשר לפוטנציאל המסחרי. השאלה היא מה לגבי הפוטנציאל השירי. כאן, דומני שהמהירות איננה המיד לטובת האיכות, ולעתים היא אפילו בעוכרתי.

עד כאן עסקנו בעיקר בספרו החדש של אבידן — "תשדורות מלווייןריגול" — אבל לא שכחנו כמובן שלפנינו חבילת ספרי אבידנוספים: שלושה אוספים של שירתו המאורגנים סביב אספקט או מוקד התיחסות. האחד, "שירי אהבה ומיך", השני, "שירי מלחמה ומחאה", השלישי, "שירים עקרוניים" וספר הרגומים לצרפתית (המתרגם — מישל אקהרד). לגבי עקרונות העריכה של האוספים השונים ניתן פה ושמ להתווכח על הכללתו או אי־הכללתו של שיר זה או אחר, הודגשת יתר של הסיבה שירית זו או אחרת, אבל בסיכומו של דבר לפנינו מבחרים מייצגים ואיכותיים של שירת אבידן. אוספים אלה מיכתים טוב, למי שעדיין זקוק לכך. שניסיון לתאר את מה שקרה בתחום השירה בשלושים השנים האחרונות בארץ, בלי שירתו של אבידן יהסא לאמת. הכל שקובץ התרגומים לצרפתית מתבסס כמעט רק על שני ספריו האחרונים של אבידן. אמנם אבידן אינו אוהב אנשים האוהבים את שיריו הקוד" מים, אבל המחבר, ששם את הדגש על אבידן החדשן, זונח חסיבות שיריות של אבידן המשורר. לעיתים השניים הופכים לא תמיד.

דוד אבידן בחדר־העבודה שלו, צילם: בני הדן, 1978.